

Retour en Normandie

(2007 - Regreso a Normandía), de Nicolas Philibert

Sinopsi

El 1975 el director Nicolas Philibert va ser ajudant de direcció de René Allio a la pel·lícula *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère*. Una part de la seva feina va ser localitzar actors no professionals, camperols de Normandia per a interpretar els rols principals de la pel·lícula de René Allio, ambientada a Normandia al s.XIX. Trenta anys després d'aquest rodatge, Philibert torna a Normandia a trobar aquests camperols i veure què ha estat de les seves vides.

Fitxa tècnica

Direcció Nicolas Philibert
 Fotografia Katell Djian
 Muntatge Nicolas Philibert
 So Yolande Decarsin
 Producció Serge Lalou,
 Les Films d'Ici,
 Maïa Films,
 Arte France Cinema
 País França
 Durada 113 min.

Nominat al Cèsar al millor film documental de l'any 2008

Fitxa artística

Participants:
 Anne Borel,
 Claude Hébert,
 Nicole Picard,
 Joseph Leportier,
 Marie-Louise Leportier,
 Gilbert Peschet,
 Blandine Peschet,
 Annick Visón,
 Michel Visón,
 Jacqueline Millère

RETOUR EN NORMANDIE: PSICOANÀLISI SOTA EL CEL NORMAND

Imagini, per un segon, que vostè és documentalista. Imagini que el seu talent, que la seva curiositat pel món i els homes li han permès adquirir una certa notorietat, ni més ni menys que la que la pràctica d'aquest ofici poc propici al glamour dels focus permet. Imagini, en fi, que un bon dia un enorme èxit popular acull inopinadament una de les seves pel·lícules i la porta a ser número u a les llistes de taquilla, abans que un comentari, no menys improvisat, pronunciat pel protagonista principal del film esmentat es converteixi en un oprobí sobre el seu treball, del qual vostè no hauria pensat mai avergonyir-se, després de trenta anys de carrera.

Imagini, en una paraula, que vostè es diu Nicolas Philibert i que encara està sumit en aquest conte de fades transformat en malson anomenat *Etre et avoir*: Què faria vostè sota aquesta tempesta?

És probable que aleshores vostè tingués el desig d'aclarir les coses, de passar comptes. De dir, per fi a cara descoberta, qui és vostè, d'on ve, perquè va decidir ser cineasta i quines conviccions defensa a l'hora de filmar. *Retour a Normandie*, la nova pel·lícula de Nicolas Philibert és precisament tot això i encara més.

Per fer-ho, adopta la forma d'una investigació que es remunta als orígens de la seva carrera de realitzador, a partir d'una bella pel·lícula dirigida per René Allio el 1976, *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère...* (Jo, Pierre Rivière, que he degollat a ma mare, a ma germana i mon germà...), de qui Philibert, als 24 anys, havia estat primer assistent de realització. Aquest film, al seu torn, havia estat inspirat per una obra col·lectiva homònima dirigida i publicada per Michel Foucault el 1975

en la qual s'analitzava, des del punt de vista de la relació entre la psiquiatria i la justícia penal, un sagnant incident esdevingut a principis del segle XIX.

TENEBROSA BELLESA

Pierre Rivière, un jove paisà normand, sotmès a la humiliació quotidiana del seu pare i, a través d'ell, de la seva classe, va assassinar un bon dia la seva mare i els seus dos germans. Després es va entregar a la justícia i va ingressar a la presó, on va escriure unes memòries d'una tenebrosa bellesa en què exposava les raons que l'havien impulsat a cometre aquell crim.

Allio va voler situar el seu film al lloc dels fets i atorgar els papers principals als pagesos de la zona, i va encomanar a Nicolas Philibert que abonés el camp per fer aflorar respostes d'aquest càsting poc ordinari. Trenta anys més tard, *Retour en Normandie* retroba els principals protagonistes d'aquesta aventura.

Només per això el film ja és admirable. Pel record tenyit d'emoció, d'humor i dignitat que han mantingut alguns dels seus protagonistes. Per la manera preocupant com alguns d'ells han sofert en pròpia carn des d'aleshores el problema de la marginació, la discapacitat o la bogeria. Pel romanticisme que finalment s'ha infiltrat en alguns destins com el de Claude Hébert, intèrpret de Pierre Rivière devingut successivament actor i posteriorment capellà a Haití, al costat dels més desvalguts.

CRÒNICA TRANSVERSAL

Però *Retour en Normandie* és molt més complex que tot això, en realitat. També més funambulesc. Perquè explica diverses històries a la vegada imbricant registres d'imatges i estrats temporals

diferents. La història pròpiament dita de Pierre Rivière, la seva descoberta per Foucault, les dificultats de producció amb què es trobà Allio i els nombrosos fragments de la seva pel·lícula interactuen amb la investigació i el present (reunió amb els actors, crònica del destí dels camperols i el món rural) i amb la veu en off del realitzador que en suggereix els aspectes més íntims.

Tot això pren la forma, en última instància, d'una mena de polifonia molt densa, que sembla dominar l'art consumat de la brillantor, d'una ciència secreta de les contingències, d'una poesia aleatòria.

El que fa tan emotiu i fascinant el film és, d'una banda, el creuament vertiginós entre ficció i documental, des de l'incident inicial fins al documental que investiga sobre la seva transposició funcional. D'altra banda, la implicació inèdita del seu autor, que ret homenatge a la figura del pare, sigui Allio o el seu propi, el qual feia un petit paper a la pel·lícula d'aquell, com a ministre de Justícia. La seqüència, com moltes altres, va ser suprimida per retalls en el pressupost i li corresponia al fill restablir el pla i amb això també, sens dubte, la idea de la Justícia.

Heus ací perquè *Retour en Normandie* és un psicoanàlisi a cel obert combinat amb un discurs sobre el mètode, un manifest artístic aliat a una crònica documental, un diari íntim que només pot trobar les seves paraules compartint-les amb les de qui en són normalment privats.

Això comporta una filosofia que consisteix, per reprendre les paraules d'Allio, en estar sempre al costat dels "sumits en la història", però també en no creure's mai mestre del que es filma. Això és el que fa d'aquesta pel·lícula la més personal i lliure de Nicolas Phillibert.

Jacques Mandelbaum,
Le Monde, 2 d'octubre de 2007

Actualment, hi ha una tendència a confondre el documental amb la denúncia: des de l'interessant *Notre pain* quotidià fins a l'odiós *Sicko*, no es poden oblidar els diferents gèneres apareguts durant aquests darrers temps en el món de la no-ficció. Nicolas Phillibert ens recorda amb agudesa que es pot fer un documental sense embuts, sense caure en la nostàlgia o recórrer al boy scout de MacDonal's i adquirir alhora un compromís de treball minuciós. Phillibert ens ensenya, sempre que és possible, que la investigació sense dramatismes a ultrança o que la comicitat explosiva existeixen. A l'origen de *Retour en Normandie* figuren dos fets: l'afer Rivière i el film que René Allio va crear el 1976. Pierre Rivière era un jove

pagès que, en un rampell de bogeria, el 3 de juny de 1835, va degollar amb una falç la seva mare, la seva germana Victoire i el seu germà Jules. A la presó va escriure les seves memòries explicant la seva acció de dues maneres: primer, per la influència de la mà de Déu, i, des d'un punt de vista més pràctic, per la certesa de saber que el seu pare era maltractat pels altres tres membres de la família. Amb extractes del film *Moi, Pierre Rivière*, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère, Nicolas Phillibert barreja el misteri del parricida, que el continua neguitejant, amb la voluntat de recuperar l'equip del film.

Així doncs, Normandia és el país de boscos, on la vida agrícola ha recuperat el seu curs: per mostrar un decorat no hi ha res millor que fer-ho en l'ambient dels habitants i des de la realitat a vegades crua dels oficis. Per això, abans de preguntar als antics actors sobre la seva interpretació i els seus records, és la pròpia realitat la que interessa Phillibert. Com es pot percebre l'ofici d'actor quan, justament, no és el seu ofici? Com a introducció, una presentació de la vall de Flers, i la del film: Nicolas Phillibert, després d'algunes trobades, especialment la de Gerard Mordillat, esdevé ajudant de René Allio. La primera dificultat va ser trobar els actors en el seu lloc d'origen, capaços d'interpretar amb naturalitat i de deixar de treballar en els camps o a l'escola. L'experiència ha marcat clarament Phillibert, que va a retrobar els seus antics col·legues. La seva gran força és justament la d'haver estat capaç, casualment o durant el muntatge, de copsar el testimoniatge, sense falsejar-lo, de tot allò que té de còmic o de natural. Alguns moments deliciosos neixen llavors, quan Joseph –el pare de P. Rivière– explica com va sorgir "el seu interès pel cinema", o quan Borel comenta amb orgull "que era l'amant en el film" –orgull irònicament qüestionat per les seves filles, que li pregunten si ha estat doblat– o que "no li han tornat a dir res perquè la continuació era difícil d'interpretar"... Pel que fa a la forma, Nicolas Phillibert no intenta dissimular la construcció del moment: filmades en pla càmera, aquestes escenes hi són per establir el record d'una experiència amb la perspectiva del temps i la presència, a vegades perversa, de la càmera, sense pla improvisat o instants impactants; només algunes discussions i imprevistos.

Al marge de la comicitat d'alguns testimonis, Phillibert recorda també el que representava el cinema en una regió com aquesta el 1976: alguns van pensar fer carrera (especialment Claude Hubert, que interpretava el paper de Pierre Rivière i que només veurem en uns quants films després de les excel·lents escenes a *Moi, Pierre Rivière...* i *La Drôlesse de Doillon*); d'altres en parlaven molt poc, com si el cinema fos un entrebanc per treballar. Però la majoria experimenten, sens dubte, un gran plaer a l'hora de recordar allò que, finalment,

haurà estat una festa. Saber copsar moments de silenci, d'ironia, d'alegria o d'emoció forma part del talent d'un documentalista. No bandejar res, però deixar fer al qui fa un exercici d'introspecció per exterioritzar allò que només apareix al cap de moltes hores de conversa. Nicolas Phillibert no intenta fer-nos caure en un parany, a l'estil de Michael Moore; ans al contrari, procura mimar el seu personatge. I aquest personatge, per altra banda, ha de ser analitzat minuciosament: fascinat per la història, Phillibert recorda els instants del crim paral·lelament a les seves pròpies recerques literàries i criminològiques. Des de l'IMEC fins a l'autobiografia de Rivière, des de les escenes suprimides del film fins a la reflexió sobre el parricida, "avui sobrepasat per l'infanticidi i els crims contra la humanitat", el realitzador fa una mena de professió de fe professional. El seu ofici és divers: no es limita a muntar imatges escollides al servei d'un projecte, sinó que vol mostrar el camí estètic i intel·lectual de cada film. Phillibert n'estima els paisatges, els testimonis; però també un determinat savoir-faire. Per això no desconnecta mai la imatge de la seva explicació (amb una veu en off ben utilitzada) ni la sensació del seu sentit profund. Aquí rau, des d'un punt de vista semiològic i tècnic (amb l'aparició del numèric i per tant d'una major facilitat per filmar) la dificultat per fer un documental com cal.

La investigació personal, policíaca i científica tenen lloc fins al final de *Retour en Normandie*, fonamentada en el misteri de la desaparició de Claude Hébert, l'actor principal del film de René Allio. Després d'una curta carrera cinematogràfica, s'hauria fet missioner, i sense parlar d'una identificació amb un Pierre Rivière molt creient, hauria seguit un camí religiós. No revelarem el final, acompanyat d'un cert suspens; però podem dir que no té cap efecte gratuït. Probablement sigui el que més commou del film de Nicolas Phillibert: la capacitat per deixar-se endur pels sentiments en un homenatge al seu pare o a René Allio, sense caure en la dramatització extrema. Per a les darreres línies, deixem la paraula a Nicolas Phillibert, que s'expressa d'aquesta manera: "Amb aquesta multitud resulta difícil tancar el film. El present i el passat, la memòria, la follia, l'escriptura, la paraula, la malaltia, la mort que ronda, el temps que passa, la llei, la transmissió... De tot això va la cosa, i de moltes altres coses que hi estan relacionades. Com a la vida, en què allò profund i allò insignificant van constantment de la mà. Però es tracta sobretot d'un film que parla del cinema, des de l'angle del desig, de l'obstinació i de la seva capacitat per crear ponts, teixir lligams". No es podria dir millor.

Ariane Beauvillard
Image © Les Films du Losange

Es demana puntualitat. Es demana als espectadors que desconnectin els telèfons mòbils i qualsevol altre aparell acústic abans de començar la projecció. Grà